

9. Крамаренко В.И. Интеграционная трансформация предприятий курортно-рекреационной сферы в социально-ориентированной рыночной экономике / В.И. Крамаренко, С.К. Онищенко // Экономика и управление. – 2012. - № 2. – С. 49-54.
10. Арнольд В.И. Теория катастроф / В.И. Арнольд. – М. : Наука, 1983. – 483 с.

2.4. Особливості застосування фінансового прогнозування у діяльності курортно-рекреаційних підприємств

Курортно-рекреаційна індустрія займає вагоме місце у формуванні ВВП багатьох розвинених країн світу і є передумовою стабільного й динамічного розвитку економіки та її галузей, додатковим джерелом у поповненні дохідної складової бюджетів, сприяючою компонентою у пожвавленні інвестиційного клімату й створенні додаткових робочих місць на курортних територіях. Поряд з цим, у сучасних реаліях вітчизняні курортно-рекреаційні підприємства стикаються з певними проблемами протягом здійснення своєї господарської діяльності. Це пов'язано, передусім, з невизначеністю зовнішнього середовища, кризовими явищами в економіці, непередбачуваністю поведінки інших суб'єктів підприємництва, що призводить до ускладнення процесів прийняття рішень у курортно-рекреаційній діяльності та спонукає до пошуку нових підходів до управління й інструментів їхнього впровадження, завдяки яким курортно-рекреаційні підприємства мали б змогу оперативно реагувати на тенденції змін й час адаптації до нових вимог.

Питання стратегічного управління, управління змінами, розвитку курортів й туристичного бізнесу досліджували такі сучасні науковці, як З.В. Герасимчук, М.В. Глядіна [1], В.В. Гуменюк [2], Т.І. Ткаченко [3], С.Г. Фалько [4], В.І. Хомяков [5] та інші. Праці цих науковців спрямовані головним чином на виявлення особливостей формування туристичних підприємств, аналіз сучасного стану та перспектив їхнього розвитку, розробку концепції управління розвитком рекреаційної діяльності, дослідження окремих аспектів фінансової діяльності суб'єктів господарювання курортно-рекреаційної сфери. У той же час, актуалізується наукова проблематика щодо подальшого удосконалення фінансового прогнозування і фінансового планування діяльності курортно-рекреаційних підприємств з урахуванням чинника сезонності та його впливу на формування джерел фінансування.

Метою статті є формування та висвітлення підходу щодо оптимізації фінансового прогнозування розвитку курортно-рекреаційних підприємств з урахуванням сезонності у їх діяльності.

Прогнозування джерел фінансування розвитку курортно-рекреаційних підприємств враховуючи специфіку їхньої діяльності є найскладнішим й недостатньо дослідженим питанням фінансового планування.

Фінансове планування визначають як процес розробки системи фінансових планів й планових (нормативних) показників для забезпечення розвитку господарюючого суб'єкта необхідними фінансовими ресурсами і підвищення ефективності його фінансової діяльності у перспективі [6, с. 154; 7, с. 181]. Фінансове планування передбачає визначення цілей організації в їх грошовому еквіваленті шляхом формування й контролю виконання планів доходів і витрат, які ґрунтуються на наявних фінансових ресурсах і враховують зовнішні умови діяльності організації [8, с. 450]. Мета фінансового планування складається у визначенні напрямку діяльності підприємства в області розробки і реалізації фінансової політики суб'єкта підприємництва.

Фінансове прогнозування й фінансове планування є близькими поняттями і часто ототожнюються.

Під прогнозом вважають науково обґрунтоване судження про можливі зміни об'єкта в майбутньому, про альтернативні шляхи і терміни їх здійснення, а процесом їх розробки - прогнозування. [9, с. 155]. Прогнозування передбачає вироблення змін фінансового стану об'єкта в цілому і його різних частин на тривалу перспективу, яке може здійснюватися як на основі екстраполяції минулого в майбутнє з урахуванням експертної оцінки тенденції зміни, так і на основі прямого передбачення змін. Фінансове прогнозування є обґрунтуванням фінансових планів, передбаченням фінансового стану на той або інший проміжок часу.

Саме тому, фінансове прогнозування має передувати фінансовому плануванню і здійснювати оцінку численних варіантів формування фінансових ресурсів у майбутньому періоді. Наскільки точним буде зроблено фінансовий прогноз, настільки реалістичним й адаптованим до зовнішнього й внутрішнього бізнес-середовища буде фінансовий план як постановка точно визначеної мети й передбачення конкретних, детальних подій досліджуваного об'єкта.

Зростання курортно-рекреаційних підприємств у приватному секторі збільшує в структурі джерел їх фінансування частку власних джерел у вигляді отримання коштів від реалізації послуг й, відповідно, накопичення прибутку. Разом з тим, наявність сезонності у курортно-рекреаційній сфері справляє значний вплив на здійснення основного виду діяльності підприємствами та показники рентабельності, формування прибутку як основного джерела фінансування їхнього розвитку та ускладнює процес складання фінансових прогнозів.

Під сезонними коливаннями розуміють регулярні, періодичні настання внутрішньорічних підйомів й спадів виробництва, товарообігу

або обсягів надання послуг, пов'язаних зі зміною сезону, а під сезонністю – обмеженість річного періоду здійснення основної діяльності суб'єктами господарювання під впливом того ж самого природного чиннику [10, с. 164].

Сезонні коливання у курортно-рекреаційній сфері визначаються первинними та вторинними чинниками. До первинних відносять чинники, які формуються у зв'язку зі зміною природно-кліматичних умов у рамках обмеженого проміжку часу (річного періоду), до вторинних – економічні, матеріально-технічні, технологічні, демографічні, соціальні, психологічні, екологічні, політичні, правові та міжнародне оточення.

Зазвичай, сезонність є наслідком дій чинників, які у своїй більшості піддаються регулюванню. Але, навіть у тих випадках, коли має місце впливу некерованих чинників, необхідно враховувати їх дію при удосконаленні процесу формування джерел фінансового забезпечення та процесів управління, фінансового планування й прогнозування розвитку курортно-рекреаційних підприємств.

Планування формування й використання фінансових ресурсів на майбутній період доцільно ґрунтувати на прогнозних значеннях, отриманих за умов побудування моделей з адитивною компонентою або моделей з мультиплікативною компонентою, за допомогою яких досліджують часові ряди, що включають тренд, сезонну та циклічну варіацію. Це дає можливість здійснювати прогнози результатів фінансової діяльності курортно-рекреаційних підприємств за фактичними даними за минулі проміжки часу з врахуванням часової змінної та використовувати отримані дані при складанні фінансових планів.

Розгляд і систематизація досвіду науковців з питань виявлення сезонності у фінансово-економічній діяльності суб'єктів господарювання, моделювання й прогнозування фінансових результатів, дозволили виділити наступну послідовність фінансового прогнозування з урахуванням чинника сезонності [10, 11, 12, 13]:

1) побудування моделей з адитивною компонентою, в якій варіація значень змінної у часі найкращим чином описується за умов додавання окремих компонент (трендове значення + сезонна варіація + похибка), та/або побудування моделей з мультиплікативною компонентою, в яких значення сезонної компоненти не є константою і представляє собою певну частку трендового значення (значення сезонної компоненти збільшуються із зростанням значень тренду) шляхом:

розрахунку сезонної компоненти;

здійснення процесу десеզоналізації даних (віднімання сезонної компоненти із фактичних значень);

розрахунку тренду на основі отриманих десеզоналізованих даних;

визначення похибок як різниці між фактичними й трендовими значеннями, середнього відхилення або середньоквадратичної похибки;

2) розрахунок показників оцінювання отриманих моделей;

3) оцінка адекватності моделі на основі аналізу залишків;

4) відбір оптимальних моделей з найвищою якістю опису модифікацій трендової компоненти;

5) складання прогнозів показників фінансового забезпечення за відбраною моделлю на основі трендових значень.

Для реалізації заходів з удосконалення фінансового прогнозування курортно-рекреаційних підприємств побудовано прогноз джерел фінансування, що є доцільним для закладів цілорічного функціонування. Для цього використано квартальні дані за останні три роки філій ПрАТ «Приазовкурорт» санаторію «Бердянськ» та санаторію «Великий Луг», функціонуючих цілий рік.

У зв'язку з тим, що прибуток як основне джерело фінансового забезпечення розвитку закладів формується переважно від здійснення основної діяльності, а саме – надання санаторно-курортних послуг, для аналізу впливу сезонності та побудови прогнозів були відібрані чистий дохід від основної діяльності, валовий прибуток і прибуток до оподаткування.

Проведено розрахунок сезонної компоненти й середніх значень, її оцінка в адитивних й мультиплікативних моделях філій ПрАТ «Приазовкурорт», десезоналізація даних при розрахунку тренду та інші результати дослідження сезонності, її впливу на формування джерел фінансування розвитку курортно-рекреаційних підприємств (прибутку до оподаткування).

Результати оптимізаційних заходів з фінансового прогнозування з урахуванням сезонності здійснено з використанням програмних засобів MS Excel і Statistica. Аналіз опису моделей чистого доходу та валового прибутку виконано аналогічно аналізу прибутку до оподаткування курортно-рекреаційних підприємств і наведено кінцеві результати. Для виділення тренду із моделі, що містить сезонну компоненту, застосовано метод ковзного середнього. Цей метод дозволив вирівняти тренд фактичних значень через згладжування сезонних коливань.

Нерівномірність темпів зростання абсолютних показників фінансової діяльності філій ПрАТ «Приазовкурорт» за досліджуваний період, обраних для отримання прогнозних значень, призвів до необхідності одночасного побудування адитивної та мультиплікативної моделей, що дозволило досягти оптимальності опису фінансових даних.

У результаті урахування динаміки фактичних фінансових показників за аналізований період, яка вказує на посилення сезонної варіації із зростанням тренду, передбачило використання саме мультиплікативної моделі, що обумовлено математичним апаратом. Моделі з мультиплікативною компонентою мають найвищу якість опису

модифікацій трендової компоненти фінансових показників курортно-рекреаційних підприємств (табл. 1).

Таблиця 1

Перелік оптимальних моделей, що мають найвищу якість опису модифікацій трендової компоненти за фінансовими даними Філій ПрАТ «Приазовкурорт»

Назва курортно-рекреаційного підприємства	Вид фінансових даних	Тип моделі	Вид моделі	Коефіцієнт множинної кореляції, R	Коефіцієнт детермінації, R ²	Стандартна похибка оцінки моделі
санаторій «Бердянськ»	доходи	модель з мультиплікативною компонентою	Поліноміальна 2-го ступеня $3579,557 + 803,925t - 38,905t^2$	0,948	0,899	413,47
санаторій «Бердянськ»	валовий прибуток	модель з мультиплікативною компонентою	Поліноміальна 2-го ступеня $-95,734 + 327,689t - 15,015t^2$	0,940	0,885	196,62
санаторій «Бердянськ»	прибуток до оподаткування	модель з мультиплікативною компонентою	Поліноміальна 2-го ступеня $-204,023 + 160,774t - 9,240t^2$	0,834	0,700	123,70
санаторій «Великий Луг»	доходи	модель з мультиплікативною компонентою	Лінійна $1831,770 + 145,312t$	0,957	0,915	179,91
санаторій «Великий Луг»	валовий прибуток	модель з мультиплікативною компонентою	Лінійна $157,022 + 52,86t$	0,943	0,889	76,00
санаторій «Великий Луг»	прибуток до оподаткування	модель з мультиплікативною компонентою	Поліноміальна 2-го ступеня $20,511 + 34,602t - 2,227t^2$	0,850	0,722	21,55

**розроблено на основі звітних даних ПрАТ «Приазовкурорт»*

Серед них, для найбільш точного опису фінансових даних відібрані два типи моделей: лінійні (1) й поліноміальні моделі 2-го ступеню (2):

$$y = a_0 + a_1t; \quad (1)$$

$$y = a_0 + a_1t + a_2t^2. \quad (2)$$

Для визначення параметрів прямої, яка найкращим чином апроксимує тренд, було використано метод найменших квадратів (3):

$$A = (X^T X)^{-1} X^T Y. \quad (3)$$

Параметри рівняння лінійної регресії за показниками фінансової діяльності з використанням (3) було знайдено за наступними виразами:

$$a_1 = \frac{n \sum xy - \sum x \sum y}{n \sum x^2 - (\sum x)^2}; \quad (4)$$

$$a_0 = \frac{\sum y}{n} - \frac{a_1 \sum x}{n}; \quad (5)$$

де a_0, a_1 – параметри рівняння, x – порядковий номер кварталу, y – десеоналізовані фінансові дані.

Оцінку параметрів поліноміальної моделі 2-го ступеня на основі формули (2) розраховано наступним чином:

$$\begin{pmatrix} a_0 \\ a_1 \\ a_2 \end{pmatrix} = \begin{bmatrix} 1 & 1 & \dots & 1 \\ x_{1,1} & x_{1,2} & \dots & x_{1,13} \\ x_{2,1} & x_{2,2} & \dots & x_{2,13} \end{bmatrix} \begin{pmatrix} 1 & x_{1,1} & x_{2,1} \\ 1 & x_{1,2} & x_{2,2} \\ \dots & \dots & \dots \\ 1 & x_{1,13} & x_{2,13} \end{pmatrix}^{-1} \begin{pmatrix} 1 & 1 & \dots & 1 \\ x_{1,1} & x_{1,2} & \dots & x_{1,13} \\ x_{2,1} & x_{2,2} & \dots & x_{2,13} \end{pmatrix} \begin{pmatrix} y_1 \\ y_2 \\ \dots \\ y_{13} \end{pmatrix} \quad (6)$$

або

$$A = (X^T X)^{-1} X^T Y = \begin{pmatrix} a_0 \\ a_1 \\ a_2 \end{pmatrix}. \quad (7)$$

Перевірка якості моделей табл. 1 здійснено:

за коефіцієнтом множинної кореляції, його значення дорівнюють 0,834 - 0,957 од., що свідчить про високу тісноту зв'язку і точність моделей;

за коефіцієнтом детермінації, що є коефіцієнтом множинної кореляції, зведеним у квадрат і дає кількісну оцінку міри аналізованого зв'язку. Отримані значення коефіцієнту детермінації за показниками доходів і валового прибутку філій ПрАТ «Приазовкурорт» вказують на те, що в залежності від моделей і описуваних даних 88,5-91,5% змін показників можна пояснити змінною часу, а останні 11,5-8,5% - впливом інших чинників. Доля варіації прибутку до оподаткування (результативної ознаки), що знаходиться під впливом часової змінної, врахована на 70-72% у відібраних найкращих моделях і має достатній рівень для побудування прогнозів для курортно-рекреаційної сфери;

за критерієм Фішера для перевірки гіпотез про значущість рівнів регресії, для яких обчислено фактичне значення F-статистики. За допомогою таблиці критичних точок Фішера для моделей знайдені критичні значення $F_{кр}$, порівняні з F-статистики, в результаті отримано $F \geq F_{кр}$, що підтверджує значущість рівняння.

за критерієм Стюдента t_{cm} й p -рівня значущості оцінено високий рівень суттєвості змінних в моделях.

Аналіз адекватності моделі перевірено на основі дослідження залишків як різниці між спостережуваними значеннями і модельними та визначено, що залишки є випадковими змінними, розподілені за нормальним законом з математичним сподіванням (середнім) = «0» і

постійною дисперсією, а саме - виконується умова гомоскедастичності. Стандартна похибка оцінки є мірою точності опису параметрів моделей і знаходиться у границях норми.

Всі вищезазначені умови оцінки якості моделі свідчать про досить точний підбір моделей і наявність стійкого зв'язку між джерелами фінансового забезпечення, формуючими їх показниками та часовою змінною, що надає можливість здійснення фінансового прогнозування.

Моделі з найвищою якістю опису модифікацій трендових компонент філій ПрАТ «Приазовкурорт», на базі яких було здійснено прогноз на подальший рік, мають наступну фінансову інтерпретацію (табл. 1):

з кожним наступним кварталом дохід санаторію «Бердянськ» в середньому збільшуватиметься на 803,9 тис. грн., при цьому спостерігається зниження темпу його росту на 38,9 тис. грн.; для санаторію «Великий Луг» кожен наступний квартал передбачає зростання доходу на 145,3 тис. грн.

з кожним наступним кварталом прибуток до оподаткування санаторію «Бердянськ» в середньому збільшуватиметься на 160,8 тис. грн., при цьому спостерігається щоквартальне зниження цього значення на 9,2 тис. грн.; кожен наступний квартал передбачає зростання прибутку до оподаткування санаторію «Великий Луг» в середньому на 34,6 тис. грн., при цьому щоквартальний темп спаду очікується у розмірі 2,2 тис. грн.

Отримані прогнозні значення на наступний період вказують на тенденцію зростання показників доходів й валового прибутку для санаторію «Великий Луг», і навпаки для санаторію «Бердянськ» – на їхнє зниження. Прогноз основного джерела фінансування діяльності санаторіїв передбачає майбутні втрати їх попередніх обсягів на наступний період.

Вищезазначені результати дозволяють стверджувати, що оптимізаційні заходи з фінансового прогнозування з урахуванням сезонності дозволяють більш ефективно здійснювати фінансове планування у курортно-рекреаційній сфері за рахунок створення оптимальних моделей опису часових рядів, оцінки впливу чинника сезонності протягом року та побудови на їх основі точних прогнозів джерел фінансування розвитку таких підприємств.

Висновки

На основі фінансового прогнозування з оцінкою сезонних компонент, встановлено неоднорідність формування джерел фінансового забезпечення курортно-рекреаційних підприємств протягом року, де максимальне їх отримання можливе переважно у III кварталі. В останні періоди курортно-рекреаційні підприємства цілорічного функціонування отримують низькі або від'ємні показники прибутків. Особливо

контрастно це виглядає на морських курортах, де піковим в отриманні прибутків є літній сезон, і мертвим - зимовий сезон.

В зимовий період низька завантаженість таких підприємств й високі потреби у виробничих ресурсах, зростання витрат на енергоносії, призводять до необхідності перекриття отриманих збитків майбутніми прибутками у літній період. Саме такі коливання не дозволяють курортно-рекреаційним підприємствам ефективно здійснювати свою діяльність, накопичувати джерела фінансування, достатніх для оновлення матеріально-технічної й медичної бази.

Тому, перспективи подальших досліджень повинні бути спрямовані на максимально можливе згладжування отримання прибутків передусім операційної діяльності на протязі року; удосконалення процесів управління формуванням й використанням фінансових ресурсів у розрізі максимізації прибутку на базі ціноутворення та цінової політики з використанням інструментів маржинального аналізу.

Список літератури:

1. Герасимчук З.В. Регіональна політика розвитку рекреаційної сфери: механізми формування та реалізації: [монографія] / З.В. Герасимчук, М.В. Глядіна. – Луцьк: Надстир'я, 2006. – 161 с.
2. Гуменюк В.В. Інституціоналізація фінансового забезпечення курортної справи / В.В.Гуменюк // Банківська справа. – 2012. – № 3. – С. 89 – 94.
3. Ткаченко Т.І. Сталій розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу : [монографія] / Т.І. Ткаченко. – [2-ге вид., випр. та доповн.]. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2009. – 463 с.
4. Falko S. Adverse Conditions / Sergey Falko // Finance – The Executive Magazine for Emerging Europe. – 2010. – № 3. – P. 58 – 59.
5. Забезпечення підвищення ефективності національної економіки: [колективна монографія] / За заг. ред. проф. Хомякова В.І. – Черкаси: Видавець Чабаненко Ю.А., 2013. – 442 с.
6. Крамаренко Г.О. Фінансовий менеджмент: підручник / Г.О. Крамаренко, О.Є. Чорна. – [2-ге вид.]. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 520 с.
7. Мицак О.В., Фінансовий менеджмент: навч. посібник / О.В. Мицак, І.Р. Чуй – Львів : «Магнолія 2006», 2008. – 216 с.
8. Петрушевський Ю.Л. Моделі і методи фінансового прогнозування і планування розвитку ЖКГ / Ю.Л. Петрушевський // Фінансова система України. Серія: «Економічні науки» : зб. наук. пр. – Вип. 19. – Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2012. – С. 449 – 454.
9. Данилюк М.О. Фінансовий менеджмент: навчальний посібник. / М.О. Данилюк, В.І. Савич. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 204 с.
10. Экономико-математические методы и прикладные модели: учеб. пособие для вузов / [В.В. Федосеев, А.Н. Гармаш, Д.М. Дайитбегов и др.] ; под ред. В.В. Федосеева. – М. : ЮНИТИ, 2002. – 391 с.

11. Білоцерківський О.Б. Дослідження сезонності в газовій промисловості України / О.Б. Білоцерківський, Н.В. Ширяєва // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – № 3. – Т. 2. – С. 173 – 176.
12. Кравчук Г.В. Виявлення сезонних і циклічних складових розвитку страхового ринку України / Г.В. Кравчук [Електронний ресурс] // Проблеми та перспективи розвитку банківської системи України. Збірник наукових праць. Вип. 28. – 2010. – Режим доступу до статті: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pprbsu/2010_28/10_28_33.pdf (12.02.2011) - Назва з екрану.
13. Эддоус М. Методы принятия решений / М. Эддоус, Р. Стэнсфилд ; [пер. с англ.] ; под ред. член-корр. РАН И.И. Елисеевой. – М. : Аудит, ЮНИТИ, 1997. – 590 с.

2.5. Синергетичний ефект в діяльності регіонального курортно-рекреаційного комплексу

Вступ. Реформування національної економіки пов'язане з глибокими структурними перетвореннями у всіх сферах суспільного життя, трансформацією господарського комплексу України, здійсненням ефективної регіональної політики і т.д. Не менш важливим завданням залишається пошук раціональних методів та способів активізації розвитку тих видів діяльності, для котрих існують всі необхідні умови і які по своїй соціальній результативності та економічній віддачі можуть скласти гідну конкуренцію традиційним галузям господарства. Серед таких своєрідних «ядер росту» пріоритетне місце займає курортно-рекреаційна сфера [1,2].

Важливим чинником в діяльності курортно-рекреаційних організацій країни у зв'язку з переходом до ринкової економіки виявилася ситуація, коли вони опинилися в умовах жорсткої конкурентної боротьби між собою, а також із зарубіжними компаніями. Така конкуренція зажадала від них якісних змін в організації управління з метою гнучкішого задоволення попиту споживачів. Таким чином, ринкову орієнтацію регіональних курортно-рекреаційних комплексів покликано забезпечити відповідні методології, засновані на сучасних концепціях управління, і, перш за все, на методах системного дослідження управління, зокрема, широкому застосуванні механізму синергетичного ефекту.

Постановка проблеми. Одним з основних орієнтирів стратегічного планування регіональної курортно-рекреаційної діяльності, значення якого особливо зростає в умовах посилювання конкуренції, є підвищення рівня взаємної підтримки всіх курортних, рекреаційних, туристичних і інших підприємств регіонального курортно-рекреаційного комплексу. Виникає необхідність будувати стратегії розвитку на базі здобуття